

Taal en identiteiten: de dynamische aspecten van een urbane jongerenvariëteit.

Leonie Cornips & Birgit Reizevoort
 Postbus 94264, 1090 GG Amsterdam, Leonie.Cornips@meertens.knaw.nl
 B.L.Reizevoort@students.uu.nl

1. Hoezo straattaal?¹

De grote steden in de randstad kennen een grote verscheidenheid aan culturen en talen. Jongeren in de randstad bijvoorbeeld vlechten heel creatief lexicale elementen uit andere talen zoals het Sranan in hun Nederlands:

(1) *'Nou die is spang lekker... nou ja, die van mij is lauw. Die is gek of lauw, dat zeggen ze hier, je kan ook gewoon zeggen die persoon is grappig...nooooh die kill is echt lauw die kill is echt lauw je kan ook zeggen, die kill is echt tof, hij is echt grappig. Offe... hoe je dat eh...'(Brian, zie later §2)*

Met lexicale elementen zoals *lauw* en *kill* onderscheiden jongeren zich van het Nederlands dat een meerderheid spreekt. Door lexicale elementen te gebruiken die niet tot de normen van het dominante Nederlands behoort, construeren jongeren een eigen alternatieve ruimte waarin ze zich kunnen definiëren en beschrijven in eigen termen in plaats dat anderen, bijvoorbeeld leden van de dominante, normatieve meerderheid, dat doen. (Doran 2004:106).

Het Nederlands in (1) wordt 'straattaal' genoemd; de term is geïntroduceerd door de taalkundige Appel. Hij schrijft (1999: 39): "Zelf hanteer ik, in navolging van de sprekers van deze variëteit het liefst de term straattaal". Appel kwalificeert 'straattaal' als een register, dat wil zeggen "een typische gebruiksvariëteit van de taal, die sommige sprekers hanteren in bepaalde situaties. Een voorbeeld van zo'n register is jongerenvariëteit of jeugdtaal. Dit register wordt vooral door jongeren onder elkaar gebruikt, en het wordt met name gekenmerkt door eigen woorden en uitdrukkingen (...). Straattaal is (...) te beschouwen als een meertalige variant van jongerenvariëteit" (1999: 40).

De benaming 'straattaal' voor het Nederlands als in (1) is problematisch. Het zorgt voor een spanningsveld: enerzijds is deze term betekenisvol voor de onderzoeker, anderzijds is er nauwelijks onderzoek verricht welke betekenissen het concept straattaal heeft voor de sprekers. De jongeren zelf hanteren eerder - en vooral aan de beginjaren van 2000 - 'jongerenomgangstaal', 'de taal die jongeren verstaan', 'hoe jongeren met elkaar praten', 'de taal van jongeren onder elkaar' en 'de taal die vrienden spreken en ouders niet kunnen verstaan' (zie Cornips 2004). Vooral tegenwoordig beïnvloeden de betekenissen die aan deze term gegeven wordt door onderzoekers, media, onderwijs en sprekers ervan elkaar (Cornips en De Rooij 2005). Dus, enerzijds is er de classificatie van straattaal uit de literatuur, anderzijds de classificatie van straattaal door de sprekers zelf. Tot nu toe is straattaal als object onduidelijk, namelijk hoe valt straattaal taalkundig te omschrijven en wie zijn zijn sprekers (Cornips en De Rooij 2004)? In feite is de term 'straattaal' door Appel gereserveerd

¹ Met heel veel dank aan Jürgen Jaspers en Vincent de Rooij voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel. De auteurs zijn volledig verantwoordelijk voor de inhoud van dit artikel.

voor het gebruik van 'vreemde' woorden in het Nederlands (zoals in het bovenstaande fragment).

Het is ook problematisch dat het benoemen van 'iets' tot 'straattaal' tot gevolg heeft dat het spreken ervan als een kenmerkende karakteristiek van een hele groep sprekers opgevat kan worden. De naam fungeert op deze wijze als een label waaronder elke intuïtieve kennis valt van welke eigenschappen het 'object' en karaktertrekken van zijn sprekers zou kunnen bezitten. Irvine en Gal (2000: 37) noemen dit een proces van iconisatie: “a transformation of the sign relationship between linguistic features (and varieties) and the social images with which they are united”. Een goed voorbeeld van iconisatie en stereotype beeldvorming is de introductie van Zijlmans' artikel (2004) over deze variëteit en haar sprekers in *Taalschrift*. Zo vindt in haar introductie een transformatie plaats van talige verschillen naar sociale contrasten: 'straattaal' wordt ervaren als een taal met 'duistere' en 'onverstaanbare' woorden die 'luidkeels' ten gehore worden gebracht (zie Cornips 2005). De sprekers ervan zijn hardhandig en bezorgen anderen een onveilig gevoel in openbare ruimtes.

Bovendien lijkt straattaal door een aparte naam een concrete entiteit te worden die codificering nodig heeft, getuige de vele woordenlijsten die we in (populair-) wetenschappelijke publicaties en in de media tegenkomen². Het codificeren veronderstelt een vaststaande woordbetekenis, maar deze is contextafhankelijk zoals uit het volgende fragment uit een interview met een 'straattaal'spreker blijkt (zie later §2 Methodologie):

[Setting: Stadsdeelkantoor Oost/Watergraafsmeer, november 2004. Interviewer legt Brian woorden voor uit Appel (1999). I=Interviewer,NED/v/22/student/; B=Brian/SUR/m//33/buurtvader]

B *'Dat is juist het moeilijke van de straattaal de ene keer als je niet weet... dan denk je van hee wat doen ze nou... van lusu is los dan denk je van... als iemand tegen je eh eh als iemand tegen je wil zeggen lusu is eh is weg bij wijze van spreken als iemand zegt ja je veters zijn lusu dan denk je van heeft die persoon geen veters meer? ... terwijl die veters gewoon los zitten.'*

Tenslotte suggereert de naamgeving dat deze variëteit apart staat van het Nederlands (Stroud 2004). Immers, in wetenschappelijke publicaties en in de media ontstaat een discussie wat wel en wat niet tot het Nederlands gerekend kan worden. Hierdoor wordt 'straattaal' geassocieerd met gebrekkig Nederlands of met een niet succesvolle twee- of meertalige verwerving van het Nederlands.

In artikel classificeren we 'straattaal' als in (1) als een Nederlands sociodialect. Het is een dialect omdat het in een specifieke regio gesproken wordt, namelijk de sprekers ervan zijn geboren of opgegroeid in de grote steden in de randstad; het is een sociolect omdat deze variëteit gebruikt wordt door jongeren (biologische en sociale categorie). Niet iedereen is het hier over eens: Appel (1999) en Appel en Schoonen (2005: 85) geven aan dat: “(...) it (straattaal) is not 'normal' or 'common' Dutch, not even in the broad sense of the term, which would include regional and social dialects'. Hun motivatie om straattaal niet onlosmakelijk van het Nederlands te beschouwen is dat 'most speakers of Dutch have no idea what it means' (2005: 85)”. Echter, ook voor oncontroverse Nederlandse dialecten en

Appel 1999, Van den Braak 2002, Deinema & de Roy 2005, Nortier 2001, www.straatwoordenboek.nl/, [www.dropjelyrics.nl](http://jongeren.blog.nl/onderwijs/2005/08/26/drop_je_straattaal)²

sociolecten, zoals bijvoorbeeld het Maastrichts dialect en 'plat' Antwerps, geldt, dat vele andere Nederlandssprekenden de betekenis van vele woorden in deze variëteiten niet kennen.

Ook staat volgens ons de kwalificering van deze variëteit als register ter discussie. Generaliserend lijkt het zo te zijn dat in het informele domein het gebruik ervan ongemarkeerd is in de zin dat de keuze voor deze variëteit vanzelfsprekend is. Khalid bijvoorbeeld reageert vertwijfeld op de vraag waar 'straattaal' gesproken wordt. Voor hem (zie §2 Methodologie) is het gebruik van deze variëteit iets dat je *altijd* met vrienden spreekt:

[Setting: voor de ingang van de Wibauthal, tijdens een rookpauze. Int: Interviewer, K: Khalid/MAR/m/18/MAVO/werkloos]

Int. Waar spreek je dan straattaal, op school of...?

K (kijkt vragend)

K Ja... weet ik niet precies... gewoon met vrienden je weet toch.

Echter, de keuze om specifieke lexicale elementen in te zetten is interactioneel bepaald. In elk nieuw gesprek wordt de rolverdeling tussen de gesprekspartners opnieuw gedefinieerd en afhankelijk van de rolverdeling kunnen specifieke lexicale elementen ingezet worden. De inzet van lexicale elementen is dus een zeer dynamisch proces.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 zetten we de gebruikte methodologie uiteen, hoofdstuk 3 laat zien welke betekenis de sprekers geven aan deze variëteit en hoofdstuk 4 beschrijft welke interacties een bepalende rol spelen in het al dan niet inzetten van specifieke lexicale elementen.

2. Methodologie

Om meer inzicht te krijgen in de functies van deze randstedelijke variëteit is gedurende de maanden november, december (2004) en januari (2005) etnografisch veldwerk verricht door Birgit Reizevoort. Het doel van het veldwerk was het op zoek gaan naar wat voor de jongeren zelf het concept straattaal inhoudt.

2.1 De sprekers

Tijdens het veldwerk zijn drie 'buurtvaders' in de leeftijd 25, 27 en 33 van Surinaamse afkomst intensief gevolgd: Jimmy, Wesley en Brian³. Brian is de belangrijkste informant voor de data in dit artikel. De drie buurtvaders zijn opgegroeid in Amsterdam-Oost en zijn nu in deze buurt werkzaam bij de Dienst Sport en Recreatie van het Stadsdeel Oost/Watergraafsmeer, die weer onder de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling valt. Deze jongens hebben een MBO-diploma in Sport & Bewegen en verzorgen onder meer pleindiensten en diverse naschoolse sportlessen, zoals een skateavond, een spelinstuif, een hiphopworkshop en een voetbaltoernooi. Deze activiteiten worden georganiseerd in het kader van criminaliteitspreventie. 's Zomers zijn er minder binnenactiviteiten maar fungeert het Steve Bikoplein als plek waar de buurtvaders toezicht houden.

³ De namen zijn pseudoniemen.

De activiteiten vonden plaats rond het Steve Bikoplein, in basisschool De Kraal (spelinstuif, hiphoppen) en in de Wibauthal (voetbaltoernooi, skateavond). De Kraal is een zogenoemde ‘zwarte’ basisschool waar ruim 80 procent van de leerlingen van niet-Nederlandse afkomst is⁴. De meeste kinderen hebben Marokkaanse of Surinaamse wortels. De kinderen die aan de activiteiten meededen waren tussen de negen en de twaalf jaar oud en zaten allen op De Kraal. Dit is de eerste (jongere) groep sprekers. De tweede (oudere) groep sprekers was tussen de twaalf en de vijftien. De meeste van hen zaten op het nabijgelegen Montessori College Oost. De oudste groep bestond uit jongens van vijftien tot achttien. Een enkeling zat nog op de middelbare school, de meesten volgden een MBO-opleiding elders en kwamen nog naar de activiteiten uit nostalgie en een aantal was werkloos. De activiteiten voor deze twee oudere groepen, zoals het voetbaltoernooi, werden ‘s avonds in de Wibauthal georganiseerd. Soms zag je kinderen uit de jongere leeftijdscategorie ook ‘s avonds in de Wibauthal. Meestal werden zij door oudere broers meegenomen en waren slechts toeschouwer bij de activiteiten.

2.2 *Etnografische methode en interviews*

Tijdens de veldwerkperiode werd materiaal verzameld via participerende observatie. Dit hield in de praktijk in vooral veel rondhangen met de buurtvaders en de jongeren op het Steve Bikoplein. Het eerste contact is gelegd tijdens het Rode Loper Festival in september 2004. Dit festival in Oost/Watergraafsmeer wordt jaarlijks gehouden en heeft als primair doel drempelverlaging met betrekking tot kunst en cultuur. Tijdens dit evenement is een van de buurtvaders (Brian) benaderd. Via Brian werd toegang verkregen tot de jongeren. De veldwerker was regelmatig en op vaste momenten aanwezig bij en nam deel aan de activiteiten van alle groepen. Uit persoonlijke praktische overwegingen werd vooral gekozen voor de spelinstuif en de hiphoples voor de jongere groep in De Kraal, en voor de oudere groep het voetbaltoernooi in de Wibauthal.

Doordat men na verloop van tijd gewend was aan de aanwezigheid van een onderzoeker, stonden de buurtvaders en ook meeste jongens die werden aangesproken positief tegenover het stellen van vragen op informele wijze. Een groepje jongens dat zat te praten, werd eerst van een afstandje geobserveerd en daarna met een grapje of een vraag aangesproken. Vaak bleek dat de jongens zich ook al afvroegen waarom de veldwerker daar rondhing. Toen hun werd uitgelegd dat ze nog studeerde en geen jongerenvariëteit sprak maar het wel graag wilde leren, stonden de meeste jongens wel open voor een gesprek. De houding van naïeve studente - geen verstand van jongerenvariëteit en het niet kunnen spreken - werd geaccepteerd met als gevolg dat de jongeren vol enthousiasme vertelden over onder meer woordbetekenissen en hun motivaties voor het gebruik van jongerenvariëteit. Deze gesprekken vonden plaats in en rond de Wibauthal. Om de sprekers niet af te schrikken en het verhaal geloofwaardig te houden, zijn in deze gevallen geen opnames gemaakt maar aantekeningen.

2.3 *De data*

⁴ <http://www.geheugenvanoost.nl/article-1001.238.html>

De verzamelde informatie bestaat uit twee typen materiaal. Op de eerste plaats opnamen van gesprekken, in totaal 32.57 minuten. Daarnaast is ruim 45 minuten aan interviewmateriaal verzameld. Ten tweede de aantekeningen die tijdens de veldwerk-observaties gemaakt zijn. Elke keer dat iets opvallends werd waargenomen en de recorder stond niet aan, werden aantekeningen gemaakt. Dit kon een uitdrukking zijn of een opvatting over een bepaald onderwerp, maar kon ook betrekking hebben op de kledingstijl en muzieksmaak van de jongeren. Deze aantekeningen zijn later verwerkt in een veldwerkverslag. Een voorbeeld hiervan is een gesprek met Tarik en Mahmut, twee achttienjarige jongens van Marokkaanse afkomst, dat plaatsvond voor de ingang van de Wibauthal. Zij wilden best vragen beantwoorden, maar hadden liever niet dat het werd opgenomen. Naast deze participerende observaties is ook een informeel interview gehouden met buurtvader Brian. Dit vond plaats op zijn werkplek in het Stadsdeelkantoor aan de Linaeusstraat en er bestaat een opname van. Dit interview vormt de bron voor dit artikel

3. Het markeren van groepsgrenzen

Aan de buurtvader Brian zijn 'straattaal'-woorden voorgelegd die verzameld zijn door Appel (1999) en Cornips (2004). De lexicale eigenaardigheden vormen de in het oog springende spectaculaire buitenkant. De betekenis die Brian toekent aan het gebruik van specifieke lexicale elementen is het creëren van dynamische opposities. Brian in Amsterdam-Oost herkent als insider direct welk woord al dan niet tot straattaal 'behoort'. Het interview is interessant omdat Brian de term straattaal gebruikt op de wijze waarvoor het voor hem betekenisvol is terwijl normaliter deze term gebruikt wordt zoals hij betekenisvol is voor de onderzoeker (zie inleiding). Brian creëert opposities tussen 'straattaal' en Surinaams enerzijds en 'straattaal' en Nederlands anderzijds:

Oppositie tussen 'straattaal' en Surinaams

Brian is de zin in (2) voorgelegd van een Surinaamse spreker in Rotterdam (Cornips 2004, 2005):

Vin: *'hoezo hij gaat even naar bakadyari'*

Bakadyari komt uit het Sranan en betekent 'achtertuin'. Brian classificeert dit woord onmiddellijk tot het Surinaams en niet tot 'straattaal':

B Bakadyari is achtertuin ja maar dat is... dat is geen straattaal dat zijn gewoon Surinaamse woorden dat zijn niet puur straattaalwoorden eej ik ga effe naar Bakadyari nee dat eh... dat eh... dat hoor je bij niemand zeggen dit is gewoon... dit is gewoon Surinaams dit is gewóón Surinaams dat heeft niets te maken met straattaal

Oppositie tussen 'straattaal' en Nederlands

Een woord als 'opmerkelijk' hoort uitsluitend thuis in het Nederlands:

B Nee kijk... opm... kijk dit zijn dingen die je nooit in de straattaal zou horen dit zijn echt woorden van opmerkelijk en eh... en eh... die zul je nooit van de straattaal horen iemand... (lacht) iemand van de straat zal nooit zeggen opmerkelijk nooit! Ik heb nog nooit gehoord dat iemand zegt van (op gewichtige toon) 'zo! sa... zo die sma is echt opmerkelijk nog nooit! dat is gewoon weer een onnatuurlijk antwoord dat je krijgt dat gewoon niet past in de straattaal is te netjes voor straattaal.

Brian verwoordt hier expliciet zijn perspectief op straattaal, namelijk dat het geen 'nette' variëteit is.

Oppositie tussen ouderen en jongeren

In de perceptie van Brian blijven ouderen specifieke lexicale elementen gebruiken hoewel deze voor anderen - de jongeren - duidelijk als gedateerd te herkennen zijn. Uit de gesprekken met Brian komt naar voren dat de veranderingen waarvan men zich bewust is, zich op lexicaal niveau bevinden. Woorden raken uit de mode en worden vervangen door nieuwe. Op de vraag wat *hij loopt me te scotten* betekent, antwoordt Brian:

B Dus eh... ja scotten is eh... is eh... eigenlijk vernederen of eh... iemand laten staan of eh iemand eh... iemand eh negeren... da's eigenlijk scotten.

I Maar dat was oud toch?

B Ja da's oud maar het wordt nog wel steeds gebruikt het is eh het is eh maar wel eh door de wat oudere eh de wat oudere mensen maar eh... boeng dat... dat... gebruiken ze wel maar het is meer... nu is het echt tantu tantu lekker tantu lelijk tantu erg nah!

I Jullie zeiden gister wel de hele tijd boeng

B Ja okee...

I Want op dat stukje hier (wijst naar buiten) hebben jullie echt wel tien keer boeng gezegd.

B Ja, ja, dat is... omdat eh... ik ben weer van een andere generatie de generatie na mij... die nu gebruiken dus zeg maar 14, 15,16, gebruiken tantu

En:

B Onmin lekker.

I Zeg je dat?

B Ja dat zeggen ze ook noooh die sma is onmin lekker maar dat is ook weer een generatie daarvoor die dat gebruikten

I Dat is oud dan.

B Nou ja oud niet het wordt wel gebruikt maar eh eh... je zal het meer vinden in de wat oudere eh... eh mensen die straattaal praten (mogelijk dacht M. dat B. 'out' bedoelde, BR)

Bovenstaande fragmenten laten zien dat het gebruik van specifieke lexicale elementen meerdere lagen kent. In de eerste plaats kunnen woorden voor insiders geconventionaliseerd zijn zoals *boeng* en *onmin*. Ten tweede is er behoefte aan herkenbare nieuwe woorden zoals *tantu*. Beide typen woorden zijn voor buitenstaanders opvallend. Deze woorden hebben de

functie om vernieuwend te zijn, om te markeren dat hun 'taal' anders is en om daarmee anderen uit of in te sluiten

Oppositie tussen Surinamers en Antillianen

Een groep van een paar Surinaamse vrienden in Rotterdam ziet geen oppositie tussen Antillianen en Surinamers getuige het onderstaande fragment (Cornips 2004):

Int: Met wie zou jij dan zo praten. Met welke bevolkingsgroepen?

V: Surinamers, Antillianen maakt niet uit behalve Nederlanders

Een dergelijke oppositie wordt wel ervaren door Brian in Amsterdam-Oost. Dit laat zien dat het 'wij'-'zij' onderscheid per spreker anders uitvalt:

B Kiko dat is nou weer Papiaments voor wat... kiko wat zeg je? dat is weer va... van Papiaments maar dat hoor je heel weinig, hoor heel weinig in het eh... in de straattaal heel weinig dan moet je echt van de Su... naar de straattaal... gaan die de Antillianen hier praten als je in de Antilliaanse scene bent dan heb je weer ander soort straattaal als je echt... dus... Antillianen onder mekaar die groep zeg maar als je in de Bijlmer gaat in de groep Antillianen... die straattaal praten nou d... daar ... zal je 't wel vaker in zien.

I Ja dus het is ook per... in Amsterdam bijvoorbeeld is het per...

B Per groepering.

I Ja per groepering maar ook per wijk zeg maar?

B Ja je moet rekenen van als je in een wijk zit waar Surinamers en Marokkanen zijn dat je straattaal zal hebben wat gecombineerd is van Surinamers en Marokkanen heb je eentje waar Antillianen en Surinamers werken, dan ... Antillianen en Surinamers gaan bijna niet samen dus echt twee groepen heb je de Antilliaanse groep die straattaal praat en je heb een Surinaamse groep die straattaal praat.

I Waarom gaan die niet samen?

B (haalt diep adem) Dat is iets... iets van vroeger denk ik ja ik weet niet die twee gaan gewoon niet samen een Antilliaan moet je niet zeggen dat ie Surinamer is en een Surinamer moet je niet zeggen dat ie Antilliaan is dan heb je ruzie.

I Wat ben jij?

B Ik ben Surinamer.

4. Jongerenvariëteit is interactioneel bepaald

Appel noemt “straattaal (..) een vorm van taalgebruik uit het informele domein”. De notie informeel domein impliceert dat jongeren altijd in zo'n domein, bijvoorbeeld op straat, deze variëteit (kunnen) gebruiken en dat niet doen wanneer de context formeler is. Brian geeft inderdaad aan dat een meer formele context zoals een interviewsetting niet het gebruik van een jongerenvariëteit oproept:

B Met een iemand interview... gaat afnemen hebben ze sowieso iets van ik moet... ik moet... ik moet... dan zijn ze niet meer hunzelf en dat is een vertekend beeld dat je

krijgt als je... als je... eh... eh... mensen van de straat gaat interviewen op het moment dat ze... dat ze eh... geïnterviewd worden ja dat gaan ze zich anders gedragen dan dat wanneer ze eh... gewoon normaal praten.

Toch is het al dan niet spreken van een jongerenvariëteit veel gelaagder dan alleen het stilistisch domein, formeel-informeel, suggereert. In de inleiding hebben we al aangegeven dat het spreken van een jongerenvariëteit een dynamisch proces is. In de perceptie van Brian is convergentie tussen gesprekspartners belangrijk voor de keuze van straattaal:

B Als je iemand gewoon iets normaal vraagt, in het normaal Nederlands dan gaan ze proberen te antwoorden in het ook normaal... antwoord proberen te geven maar als ik je gewoon vraag in de manier... in de straattaalmanier ja, dan ga je straattaal naar me terug praten dus dan krijg je hele andere soort zinsverbanden en andere zinsbouw dus 't hangt ervanaf als... als eh... als eh... als zijn moeder hem roept bij wijze van spreken, zal hij heel anders antwoorden dan als zijn... een vriend van hem dezelfde vraag stelt.

I En waar ligt dat dan aan?

*B Omdat ie... omdat die zijn moeder stelt ze op een andere manier, dus dan gaat ie ook daar naartoe willen antwoorden snap je? Hij gaat dus geen straattaal praten met zijn moeder snap je? Maar als een vriend van hem het vraagt geeft ie gewoon eh eh... okee als eh eh als een vriend van hem vraagt **eej hoe was scoro vandaag?** hoe was het op school, ja? Dan zegt ie **noooooh scoro was weri man** (smakt) **die smatje was echt** (smakt), **die mesi gee me... ggg me... kop lulle jongen ik wou... ik wou... ik wou 'm echt hoeken** (slaat met rechtervuist op linkerpalm)*

.....

B Nou als zijn moeder hem vraagt van hoe was het op school, gaat ie zeggen van ja, het ging wel, was een beetje vervelend, en eh, de meester wou... snap je? Dan gaan ze weer op een hele andere manier praten dus het hangt gewoon af van wie stelt de vraag ja? Hoe ga ik antwoorden.

In elke nieuwe situatie wordt de rolverdeling tussen de gesprekspartners opnieuw gedefinieerd. Normaliter tolereert Brian als buurtvader dat de jongeren tegen hem specifieke lexicale elementen gebruiken (ongemarkeerd). Echter, in een interactie waarin hij zijn autoriteit als buurtvader daadwerkelijk moet laten gelden zoals in de sportles accepteert hij het niet dat de jongeren deze variëteit tegen hem bezigen:

*B Ja je gaat je automatisch ga je je aanpassen aan de persoon met wie je aan het praten bent maar als je gewoon normaal bent, ik... ik heb ook van die kinderen die komen zeggen van eh... ik kom in de klas laatst, bij een jongetje, en eh... vroeger zou die zeggen van, zou HIJ zeggen van meester, ik ben het vergeten **eej meester** zegt ie tegen me zegt ie van **'me ding is lusu ik weet niet waar het is***

I (lacht)

B En zeg ik tegen hem van eej ik versta zo... die taal versta ik niet praat gewoon normaal tegen me weet je wel? Nou, maar dat krijg je omdat ze al die jongens al zo lang kennen gaan ze bijna op de normale manier tegen je praten maar omdat straattaal eigenlijk onbeleefd is ja dan ga ik ze erop aanwijzen, want met volwassenen

moeten ze anders praten maar omdat ze je zo goed... al zo ggg... zo goed met je omgaan...

(...)

B Omdat je best wel plat met ze bent dan gaat ze dat eh gewoon automatisch soms gewoon eh eh gewoon eh gewoon gewoon mispraten

Tijdens de participerende observaties blijkt dat Brian een jongen aanspreekt op zijn gedrag tijdens een voetbalwedstrijd (deze jongen maakt telkens grove overtredingen). De jongen begon verongelikt uit te leggen dat de tegenstander er zelf om vroeg, veelvuldig gebruikmakend van jongerenwoorden. Brian was het niet met hem eens, moest zijn autoriteit laten gelden en accepteerde het gebruik van jongerenvariëteit niet. Daardoor mislukte de poging van de jongen om Brian voor zich te winnen schromelijk. Sterker nog, de inzet van spectaculaire lexicalemente elementen werkte averechts: Brian werd alleen maar kwader.

In een interactie tussen een buurtvader en een jongere waarin de buurtvader de 'excuses' van de jongere accepteert, kan het gebruik van jongerenvariëteit wel degelijk een sussend effect hebben. Dit blijkt uit het volgende fragment waarin Bobby pocht dat hij het zusje van Wesley, de buurtvader, wel kan krijgen, maar Wesley is het niet met hem eens. Bobby voert de grap te ver door naar de smaak van Wesley, die steeds geïrriteerder raakt. Bobby probeert hem te sussen door het gebruik van *fatoe*:

[WES (buurtvader/SUR/22), BOB (SUR/13), Locatie: Steve Bikoplein, Amsterdam-Oost.]

**BOB: whaa maar hoe oud is ze (het zusje van WES, BR)*

**WES: zeventien*

**BOB: zeven whaaa*

**BOB: ken ze wel een keertje langskomen*

**WES: ja? denk je dat*

**WES: ze is net zo groot als mij*

%com: Wesley is ongeveer 1.80 m

**WES: ja hoor*

**BOB: aaaah kanker is toch beter*

**BOB: haha*

**WES: ja?*

**WES: denk je dat*

**WES: op die leef ze pit je echt geloof me*

%com: vert. = dan slaat ze je

**WES: hhhh (i)k maak geen grap*

%com: hhhh = zucht

**BOB: ze moet wel veel bukken man anders kom ik er niet bij haha*

**WES: ja? denk je dat*

**WES: ik denk dat je dat niet overleeft jongen*

**BOB: nee?*

**WES: (i)k denk dat ze je sloopt*

**BOB: xxx*

%com: lachen samen

BOB: dan zet ik dan zet ik nog een liedje van straatremixes **bang haha*

%com: straatremixes is een cd met Nederlandse rapnummers, banga = hoer

- *WES: *ja? DENK JE DAT? [boos, BR]*
 *BOB: *nee **fatoe fatoe** (na)tuurlijk niet*
 %com: vert. = hier: nee, grapje, grapje (sussend)
 *BOB: *(na)tuurlijk denk ik dat niet*
 *WES: *ik de(nk) ik denk niet dat je zo ver komt man*
 *WES: *ik denk dat je al klappen krijgt voordat je denkt van (...)*

Dit fragment laat een geslaagde poging tot sussen zien. Bobby jaagt Wesley steeds meer tegen zich in het harnas. Dit blijkt uit Wesley's steeds meer geïrriteerde reactie - het herhalen van 'ja? dénk je dat?' tot aan het eind op luide toon 'ja? DENK JE DAT?' Bobby probeert dan de situatie en zijn gezicht te redden door het gebruik van een specifieke lexicaal element ('nee, *fatoe fatoe*, (na)tuurlijk niet'). Het gebruik van *fatoe* is gemarkeerd, het wordt ingezet om de rolverdeling opnieuw te expliciteren. Wesley voelt dit merkbaar aan en accepteert dit, gezien zijn iets gekalmeerdere reactie. In deze interactie wordt het gebruik van *fatoe* dus niet als ongepast of ongeleefd ervaren.

De interactionele bepaaldheid van specifieke lexicaal elementen, vertoont opmerkelijke parallellen met het onderzoek van Jaspers (2004). Jaspers beschrijft de inzet van het Antwerps dialect door Marokkaanse leerlingen in de klas. Volgens zijn onderzoek wordt "Antwerps (wordt) verbonden met assertiviteit en fysieke daadkracht, maar ook met oneerbiedigheid tegenover personen met autoriteit die normaal gezien in de standaardtaal worden aangesproken (2004: 158)." Het onderstaande fragment toont dat de leerling Nordin het Antwerps inzet in een interactie waarin de lerares hem terechtwijst dus waarin de rolverdeling op dat moment asymmetrisch hiërarchisch is:

Uit: Jaspers (2004:156-157):

[Deelnemers en setting: Nordin (MAR/19/m/met microfoon), Mevr. Mertens (BEL/v/40+). Januari 2000. Op het einde van de les Engels roept Mevr. Mertens Nordin even apart om hem nog eens terecht te wijzen, opnieuw vindt een woordenwisseling plaats.]

- Mevr M: *wat ik daarstraks gezegd heb[.] da meen ik wel he*
 Nordin: *wa?*
 Mevr M: *volgende keer kom jij nie na(ar) de les*
 Nordin: *NEENEE hé meROUW, IK KOM HIER BINNEN [.] ik mag hier nie meer binnen of wa?*
 Mevr M: *ik zeg maar gewoon dat ik het meen en volgende keer ben je samen=*
 Nordin: *allee mevrouw zie*
 Mevr M: *=met de rest in de klas[.] ja?*
 Nordin: *[tez] [.] 'k zen kik geen klein kind niemeer ze*
[Nordin loopt naar buiten]

Het incidentele gebruik van het Antwerps in een formele interactie in de klas, door Jaspers stilerend genoemd, komt ambigu over; de lading van een dergelijke uiting is vaak niet direct duidelijk. Een spreker neemt door middel van een stilerend afstand van wat hij zegt. Door het schertsende karakter ervan kan de spreker zich tijdelijk een andere persoonlijkheid aanmeten, waardoor hij alles kan zeggen op een minder directe manier (maar daarom niet minder gemeend). Jaspers laat zien dat Marokkaanse jongeren Antwerps gebruiken met als effect dat

“de onvermijdelijke autoriteitsuitoefening of asymmetrische evaluatie heel even wordt tegengehouden of tegen het licht wordt gehouden” (2004: 150) Jaspers: “Met zijn protest lijkt Nordin inhoudelijk te willen weerleggen dat hij in aanmerking komt voor wat hij ziet als paternalistische kritiek. Vormelijk dragen ook de Antwerpse klanken die hij gebruikt bij tot een zekere compensatie voor de net door hem geleden nederlaag” (2004: 157-158).

5. Conclusie

In dit artikel hebben we betoogd dat het apart benoemen van een Nederlandse variëteit als ‘straattaal’ problematisch is. Aan de ene kant is er de classificatie van straattaal vanuit de literatuur zoals in Appel (1999) en Appel en Schoonen (2005). Anderzijds is er nauwelijks onderzoek gedaan hoe de classificatie vanuit de sprekers eruit ziet. Beide perspectieven, dat wil zeggen de betekenis die de onderzoeker aan de term geeft en de betekenis die de sprekers zelf aan de term geven, beïnvloeden elkaar. Bovendien is het object straattaal taalkundig onduidelijk. De claim van Appel en Schoonen (2005) dat straattaal niet tot het Nederlands behoort, is problematisch. We hebben betoogd dat 'straattaal' een sociodialect van het Nederlands is. Het is een dialect omdat het in een specifieke regio gesproken wordt, namelijk de sprekers ervan zijn geboren of opgegroeid in de grote steden in de randstad; het is een sociolect omdat deze variëteit gebruikt wordt door jongeren (biologische en sociale categorie).

Tevens hebben we op basis van etnografisch veldwerk - uitvoerige observaties en interviews met één spreker, namelijk de buurtvader Brian - laten zien dat het gebruik van anderstalige lexicale elementen in het Nederlands complex is. In de eerste plaats speelt de conventionalisering van woorden een rol, ten tweede is de behoefte aan nieuwe herkenbare woorden groot en ten derde is de functie van het gebruik van deze variëteit om te markeren dat deze vernieuwend en anders is. Brian construeert vanuit zijn perspectief allerlei voor hem betekenisvolle opposities tussen 'straattaal' enerzijds en 'net' Nederlands anderzijds: bijvoorbeeld tussen Surinamers en Antillianen en jongeren en ouderen. Het belangrijkste is dat de keuze om specifieke lexicale elementen in te zetten interactioneel bepaald is. In elk nieuw gesprek wordt de rolverdeling tussen de gesprekspartners opnieuw gedefinieerd en afhankelijk van de rolverdeling kunnen specifieke lexicale elementen ingezet worden. De inzet van een specifiek lexicaal element is gemarkeerd wanneer de rolverdeling opnieuw geëxpliciteerd wordt. Daarmee is het gebruik van specifieke lexicale elementen dus onderdeel van een zeer dynamisch proces.

Literatuur

Appel, R. (1999), Straattaal. De mengtaal van jongeren in Amsterdam. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen* 62: 39-55.

Appel, R. & R. Schoonen (2005), Street language: a multilingual youth register in the Netherlands. *Journal of multilingual and multicultural development* 26 (2): 85-117.

Braak, J. van den (2002), Met andere woorden: straattaal in Amsterdam, in J.B. Berns, *Taal in stad en land. Amsterdams*: Den Haag: Sdu Uitgevers.

Cornips, L. (2005), Het Surinaams-Nederlands in Nederland, in N. van der Sijs (red.), *Wereldnederlands. Oude en jonge variëteiten van het Nederlands*: 131-147, Den Haag: Sdu Uitgevers.

Cornips, L. (2005), Van verzorgd uiterlijk en verzorgd taalgebruik tot hardhandige types en duistere woorden. Over stereotype beelden van sprekers en hun taalgebruik, in R. van Hout & J. Swanenberg (red.), *Geluid waar spraak uit ontstond. Kru(i/ij)sen door de dialecten*: 33-36, Nijmegen, Radboud Universiteit, Nijmegen.

Cornips, L. (2004), Straattaal: Sociale betekenis en morfo-syntactische verschijnselen, in J. De Caluwe, G. De Schutter, M. Devos, J. Van Keymeulen (red.), *Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal*: 175-188, Gent: Academia Press.

Cornips, L. en V. de Rooij (2005), "The myths of streetlanguage." Lezing gehouden op *Working Group in Urban Sociolinguistics*, Department of Anthropology, New York University, 28 oktober.

Cornips, L. & V. de Rooij (2003), Kijk, Levi's is een goeie merk: maar toch hadden ze 'm gedist van je schoenen doen 'm niet. Jongerenvarieteit heeft de toekomst, in J. Stroop (red), *Het Nederlands van Nu en Straks. Waar gaat het Nederlands naar toe?*: 131-142, Amsterdam: Prometheus.

Deinema, N. & C. de Roy (red.) (2005), *Check die merry*. Velsen-Noord: Pantheon Drukkers.

Doran, M. (2004), Negotiating between Bourge and Racaille: Verlan as youth identity practice in suburban Paris, in A. Pavlenko & A. Blackledge (red.), *Negotiation of identities in multilingual contexts*, Multilingual Matters, 93-124: Frankfort Lodge.

Irvine, J. & S. Gal (2000), Language ideology and linguistic differentiation, in P. Kroskrity (red.) *Regimes of language: ideologies, politics and identities*, 35-84, Santa Fe, New Mexico: School of American research Press.

Jaspers, J. (2004), Marokkaanse jongens en het Antwerps dialect, *Taal en Tongval* 17: 135-165.

Nortier, J. (2001), *Murks en straattaal; Vriendschap en taalgebruik onder jongeren*. Amsterdam: Prometheus.

Straattaalwoordenboek. <http://www.straatwoordenboek.nl>

Stroud, C. (200), Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideological debates: A Bourdieuan perspective, *Journal of Sociolinguistics* 8 (2): 196-214.

Zijlmans, Mieke (2004), Straattaal, in *Taalschrift: tijdschrift over taal en taalbeleid* (19/03/2004 <http://taalschrift.org/reportage/000485.html>).